

Bogen er forsynet med person- og stednavneregister, og en emneoversigt, der erstatter et emneregister, er indarbejdet i indledningen. Det havde været ønskeligt, om enkelte af de breve, som ligger til grund for regesterne, var blevet aftrykt in extenso.

Roland Seeberg-Elverfeldt oplyser i indledningen, at BB 40 Korrespondenz aus Lübeck, der naturligt hørte hjemme i denne udgave, ikke findes i Göttingen. Da det ikke kendte hyppigt forekommer mest interessant, sidder læseren tilbage med sit nysgerrige spørgsmål: Hvor er denne korrespondance så? Er disse Lübeck-breve simpelthen forsvundne, eller er de blevet tilbage i Reval? Noget kunne tyde på det sidste, jvf. den sovjetiske rigsarkivar Belovs omtale af Revals stadsarkiv i »Gosudarstvennye archivy SSSR. Kratkij spravočnik«, Moskva 1956, s. 475. Seeberg-Elverfeldt kunne sikkert med held have foretaget visse undersøgelser i så henseende.

Bogen omfatter som nævnt breve fra tyske byer indtil det første kejserriges opløsning. Man kan beklage, at hertugdømmet Slesvig ved denne lejlighed er blevet inkorporeret i det gamle tyske rige, men må i hvert fald gøre opmærksom på, at udgaven indeholder enkelte breve fra byer som Åbenrå og Flensborg.

Meget af direkte relation til Danmark bringer bogen ikke, og her skal blot peges på et par tvivlsomme oplysninger. Det er næppe Kristian III, der hentydes til i brev nr. 159 fra 1525, og det må betragtes som en overdrivelse i nr. 883 at kalde Peter August Frederik af Holstein-Beck (død 1775) for stamfaderen til de nuværende danske og norske kongehuse.

Udgiveren oplyser, at han er gået i gang med en regestudgave af breve, der belyser Revals forbindelser med Skandinavien og Nederlandene. Fra dansk side må en sådan udgave hilses meget velkommen.

KNUD RASMUSSEN

ZBIGNIEW WÓJCIK (red): Polska służba dyplomatyczna XVI-XVIII wieku (Den polske diplomatiske tjeneste fra 16. til 18. århundrede). Engelsk resumé. Polska Akademia Nauk. Instytut Historii. Pracownia historii stosunków międzynarodowych XVI-XVIII w. Warszawa, PWN, 1966. 487 s. 50 złotych (4,25 \$).

Da polsk historieforskning manglede en fremstilling af det polske diplomatiske historie i ældre tid, tog professor A. Wyczański fra Videnskabsakademiets historiske institut initiativet til en kollektiv bearbejdelse af emnet. Perioden 1506-1764, hvis øvre afgrænsning er ukonventionel, går fra det polsk-litauiske riges storhedstid til det dybe forfald under personalunionen med Sachsen. Den blev inddelt i seks afsnit: 1) Sigismund I's regering indtil 1530, 2) Sigismund Augusts regering 1548-1572, 3) Perioden til storkansler Jan Zamoyskis død 1605, 4) Vasa-dynastiet til Władysław IV's død 1648, 5) Perioden 1648-1678 samt 6) Den polsk-sachsiske personalunion 1697-1763. Forfatterne er (i samme rækkefølge) prof. A. Wyczański, R. Żelewski, St. Grzybowski, prof. Wł. Czapliński, docent Zb. Wójcik, medens sidste afsnit deltes af professorerne J. A. Gierowski og J. Leszczyński. Man har således ikke taget hensyn til den senere del af Sigismund I's regering (indtil 1548) og, nok så uheldigt, den længste del

af Jan Sobieskis regering († 1696). Værket har også en betydelig territorial indskrænkning, idet man stort set har set bort fra det litauiske diplomati (også efter unionen i Lublin 1569 beholdt Litauen sine egne embeder), og man får derved en ufuldkommen fremstilling af forbindelserne med østlige og nordlige naboer, som f. eks. Den livlandske orden. Denne mangel skyldes, at kildematerialet nu væsentlig skal søges i arkiver indenfor Sovjetunionens grænser.

De seks fremstillinger giver et godt indblik i udviklingen af den polske udenrigspolitik og det polske diplomati. Både Sigismund I og Sigismund August havde en afgørende personlig indflydelse på ledelsen af udenrigspolitikken, men kongemagtens dominerende stilling blev fra 1570'erne gradvis erstattet af en tilsvarende kompetence for senatet. Samtidig begyndte hetmanens specielle diplomati, hvis område var de sydøstlige naboer (Tyrkiet, Krim samt Donaufyrstendømmerne Moldau og Valachiet). Dette hærførerdiplomati fremmedes, fordi statsmanden Jan Zamoyski gennem næsten et kvart århundrede forenede hetman- og kanslerembederne. Kongen havde dog stadig gode muligheder for at gøre sin indflydelse gældende, og undertiden fører han en helt selvstændig udenrigspolitik. Wł. Czapliński fremfører en række argumenter for, at nogle magnat-hærtog i 1600-tallets første tiår, bl. a. til Donaufyrstendømmerne, der ofte fremhæves som bevis på opløsningen i 'republikken', i virkeligheden udførtes med Sigismund III's viden og stiltiende tilladelse (s. 214 f.). Først i sidste fjerdedel af 1600-tallet begrænses kongens indflydelse for alvor, og det ender med, at han ikke selv må afsende eller modtage missioner. Under den sachsisk-polske personalunion i 1700-tallet afspejles den almindelige tilbagegang også i stagnation af diplomatiet – over 1/3 af periodens diplomatiske sendelser sker under interregna for at underrette fremmede hoffere om kongens død. Det kan ellers være vanskeligt at skille det sachsiske og det polske diplomati fra hinanden, men først under August III viser forfaldet sig for alvor. I perioden udvikler de enkelte magnater deres eget diplomati, og forfatterne giver graverende eksempler på de personer, der, officielt eller privat, kunne blive anvendt.

Det kan i øvrigt bemærkes, at den første længere polske ambassade var J. Dantyszeks hos kejser Karl V (1525–1532), medens den første udenlandske resident (J. Low, Loov eller Law) blev udnævnt i Danmark 1634. Han skulle overrække breve fra den polske konge til den danske konge, tage imod svar samt ellers være om sig på den polske konges vegne (s. 250 f.).

Polsk diplomatisk glansperiode var 1500-tallet og begyndelsen af 1600-tallet, hvor de polske diplomater var kundskabsrige og velkvalificerede. En af dem, K. Warszewicki, skrev det ældste polske værk om diplomati »De legato et legatione«, Kraków 1595, hvis førsteudgave er bevaret på talrige biblioteker, også Det Kongelige (et annoteret eksemplar, der senere er indbundet og indgået i Frederik III's bibliotek). Udenlandske legationer var statens gæster, og polakkerne kendte nytten af et godt køkken ved diplomatiske forhandlinger. Fra 1500-tallets slutning er bevaret en række regninger, der viser, at man sammensatte menuerne forskelligt, alt efter som gæsterne var moskovitiske, tyrkiske, franske, spanske eller tartariske (s. 197 f., note). Senere udøvedes denne gæstfrihed dog kun overfor østlige legationer.

Alle forfatterne har interesseret sig for diplomaternes oprindelse og deres nationalitet. Man valgte fortrinsvis magnater til at lede de store sendelser, f. eks.

til Tyrkiet, hvor det gjaldt om at gøre indtryk med et stort følge (op til over 1.000 mand og 100 vogne) samt til de både da og senere så berømte, pompøse legationer til Paris og Rom i første halvdel af 1600-tallet, hvor man undertiden lod en guldhæstesko falde af under indtoget. Ellers var der rigtig gode muligheder for andre, både lavadel (szlachta) og ikke-adelige, også armenere, særlig hvis de beherskede de orientalske sprog. Også finansieringen af udenrigstjenesten er et gennemgående emne i afhandlingerne.

I øvrigt følger de enkelte forfattere deres egne interesser. Eksempelvis gennemgår R. Żelewski hele den interne organisation i kancelliet og giver biografier af de næst kongen vigtigste ledere af udenrigspolitikken, samtlige kanslere og vicekanslere i Sigismund Augusts 24-årige regeringstid, medens Zb. Wójcik minutøst gennemgår formalia i forbindelse med de diplomatiske sendelser. Netop i Wójciks store oversigt over diplomatiet i anden halvdel af 1600-tallet (s. 257-367) ligger værkets tyngdepunkt med mange generelle, nyttige oplysninger. For resten er Czapliński og Wójcik uenige i den kvalitative vurdering af polsk udenrigstjeneste. Czapliński finder, at niveauet sænkedes hos de folk, der anvendtes i første halvdel af 1600-tallet, medens Wójcik for de næste årtier slutter med en positiv vurdering.

Spredt i værket findes talrige henvisninger til forholdet til Danmark. Et enkelt punkt skal fremdrages her, nemlig de 12.000 rhinske gylden, som Christian III 1535 fik som subvention, (s. 66). Wyczański kender i denne periode ellers kun polske subventioner til tartar-khaner! Anmelderen vil dog formode, at den polske krone ikke direkte blev tyngt af nogen subvention til Danmark. Det fremgår nemlig af nogle aktstykker i Rigsarkivet (T.K.U.A. Polen A II 7), at Sigismund I henviste en dansk anmodning om hjælp med orlogsskibe til endelig beslutning hos stænderne i den kongelige, polske del af Preussen. Det besluttedes her, (reces af 19. marts 1535), at Danmark skulle forstrækkes med de nævnte 12.000 rhinske gylden (à 30 groschen gangbar præjsisk mønt), og da de allerede var udbetalt den følgende dag, kan vi nok gå ud fra, at summen blev udredt direkte af præjserne, så meget des mere som den danske modydelse, håndhævelsen af privilegierne til lands og til vands, først og fremmest kom netop Sigismund I's præjsiske undersætter til gode.

Bogen er også teknisk velredigeret; den afsluttes med forkortelsesliste, personregister (citerede forfattere er i kursiv) samt stedregister. De engelske summaries findes s. 463-487.

JØRGEN STEEN JENSEN

WLADYSŁAW CZAPLIŃSKI: O Polsce siedemnastowiecznej. Problemy i sprawy. (Om Polen i det 17. årh. Problemer og spørgsmål). Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1966. 291 s. 25 zł.

Som begivenhederne i Polen i foråret 1968 har vist, spiller fædrelandets omskiftelige historie en helt anden rolle i det polske åndsliv end tilfældet er f. eks. i Danmark. Det 17. årh. indtager en central plads heri, som den periode hvor Polen oplevede sine største triumfer og dybeste fald, hvor storhedstiden kulminerede og nedgangsperioden begyndte. Medvirkende til den store interesse